Maja Šojat-Bikić
Muzej grada Zagreba
Zagreb
Hrvatska
msojatbikic@mgz.hr

UDK 004.82:39](497.5)
004.738.5:008](497.5)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 5. svibnja 2011.
Prihvaćeno: 16. svibnja 2011.

Hrvatska tradicijska baština online: stanje i mogućnosti

U članku se na temelju istraživanja mrežnih stranica hrvatskih etnografskih muzeja, muzeja, udruga, vjerskih zajednica i privatnih kolekcionara koji prikupljaju i čuvaju etnografsku građu, narodnih knjižnica koje imaju zavičajne zbirke, službenih stranica institucija državne uprave i lokalne samouprave te turističkih zajednica, nastoji prikazati stanje dostupnosti hrvatske materijalne i nematerijalne tradicijske baštine na webu. Prikazuju se malobrojni primjeri dobre prakse koji većinom nisu rezultat institucionalne skrbi za tradicijsku baštinu već djelovanja kreativnih pojedinaca i udruga. Rezultati istraživanja uspoređuju se s online dosezima u drugim segmentima hrvatske kulturne baštine te se ukazuje na neiskorištene mogućnosti komunikacije tradicijske baštine putem weba kao najmoćnijeg medija 'pripovijedanja'.

Ključne riječi: tradicijska baština, prezentacija baštine online, etnografski muzeji, Hrvatska

1. Uvod

Tradicijska baština sastavnica je nacionalne kulturne baštine, a manifestira se u brojnim regionalnim i lokalnim inačicama. Iako je stalno podložna promjenama, pa i nestajanju, snažno je uporište pojedinačnih i skupnih identiteta. S druge strane, komunikacija kulturne baštine u digitalnom obliku, danas pretežito putem weba, razmjerno je novo područje koje otvara niz mogućnosti istraživanja i doprinosa razvoju kritičkog diskursa prema primjeni novih tehnologija u komuniciranju baštine.

Kulturna baština i komunikacija oduvijek su usko međusobno povezane. Tehnološki potpomognuta komunikacija baštine nije nova ideja. Stara je koliko i baština. Bez tehnologija – glinenih pločica, voska, tinte, papira, tiska, uljenih boja, bakropisa, litografije, drvoreza, fotografije, mehanike, analogne i digitalne elektronike, radija, filma, televizije itd. – baština koju danas poznajemo ne bi postojala. Tehnologija je ta koja omogućuje stvaranje, pamćenje, reprodukciju i komunikaciju materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara. Tehnologije generiraju nove kodove pristupačnosti, percepcije

i prezentacije, demokratiziraju pristup baštinskim sadržajima omogućujući njihovo slobodno cirkuliranje kroz društvo u mnoštvu inačica i kopija. Svakoj od tehnologija može se zahvaliti viđenje kulturne baštine iz različitih perspektiva, u različitim interpretacijama i perceptivnim modalitetima. U svaku od tehnologija polagale su se nade da će otvoriti nove kreativne i komunikacijske obzore i pružiti nove mogućnosti učenja o baštini. Komuniciranje putem weba samo je trenutno posljednja karika u tom dugom povijesnom lancu tehnološki potpomognute komunikacije kulturne baštine.

Projekti digitalizacije baštine u nas još uvijek ne obuhvaćaju u znatnijoj mjeri oblikovanje i proizvodnju digitalnih sadržaja, namijenjenih široj korisničkoj zajednici. Zbog financijskih, tehničkih i profesionalnih ograničenja baštinske ustanove daju prednost internoj digitalizaciji u svrhu dokumentiranja građe te stvaranja različitih digitalnih kataloga i obavijesnih pomagala. Digitalna baština, međutim, nadilazi katalošku razinu opisa građe i kontekstualno nam tumači određene kulturne fenomene ili cjelokupne kulture, proširujući funkcionalnost baštine kroz bogatu i snažnu interaktivnost, multimedijalnost te pružajući mogućnost povezivanja i pretraživanja heterogenih baštinskih izvora. Digitalizacija kulturne baštine donosi mnoge dobrobiti, među kojima je, dakako, veliki broj korisnika koji mogu pristupiti digitalnim sadržajima na internetu.

U radu će se istražiti i propitati položaj hrvatske tradicijske baštine u online domeni, kako materijalne, pohranjene u etnografskim zbirkama, tako i nematerijalne baštine, pohranjene u znanju, vještinama, običajima, vjerovanjima, igrama, glazbi itd. Cilj je istraživanja utvrditi u kojoj mjeri i kako koristimo tradicijska kulturna dobra u procesima očuvanja i prezentacije vlastitog identiteta u globalnoj online domeni te ukazati na malobrojne primjere dobre prakse, koji su većinom rezultat entuzijazma i djelovanja kreativnih pojedinaca i udruga. Kritički će se propitati u kojoj mjeri hrvatski muzeji, kulturni portali te nadležne institucije, županije, gradovi, općine i turističke zajednice na svojim službenim mrežnim stranicama doprinose promociji hrvatske tradicijske baštine.

2. Istraživanje mrežnih stranica institucija, zajednica i pojedinaca koji skrbe za tradicijsku baštinu

Izloženi rezultati istraživanja dio su šireg istraživačkog poduhvata da se 'inventira' i kritički propita cjelokupna hrvatska baštinska online domena. Istraživanje obuhvaća mrežne stranice baštinskih ustanova – arhiva, knjižnica i muzeja (AKM), zbirki vjerskih zajednica, privatnih zbirki, udruga u kulturi, kulturnih portala, službenih mrežnih stranica tijela državne uprave i lokalne samouprave, turističkih zajednica te svih srodnih ustanova koje djeluju u baštinskom području ili mogu doprinijeti komunikaciji i promociji nacionalne kulturne baštine. Za potrebe istraživanja razvijen je model evaluacije koji je objektivno i ponovljivo primjenjiv na cjelokupnu baštinsku zajednicu, tj. sve ustanove, udruge i druge pravne i fizičke osobe koje prikupljaju, čuvaju i komuniciraju materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu. Istražuje se koliko

njihove mrežne stranice odražavaju ove temeljne ciljeve te analizira njihova online ponuda. Oblikovna dimenzija stranica se ne razmatra jer ona podliježe subjektivnoj procjeni i osobnim estetskim preferencijama.

Na temelju modela evaluacije razvijena je relacijska baza podataka Hrvatska kulturna baština na internetu (HKBI) u koju se pohranjuju svi prikupljeni podaci[1]. Značajke mrežnih stranica (polja u bazi podataka HKBI) okupljene su u podskupove koji odgovaraju kategorijama modela evaluacije. Sve se stranice vrednuju prema odabranim kategorijama:

1. opći kriteriji kvalitete: online identitet (vlastiti ili u okviru druge institucije), višejezičnost, održavanje stranice (dinamičnost), pristupačnost sučelja, tražilica, mapa stranice, prilagodba za ispis, korištenje multimedije (zvuka, pokretnih slika, virtualnih panorama, 3D prezentacija itd.), tipologija sadržaja;

2. komunikacija baštine i kvaliteta baštinskih sadržaja: digitalne zbirke / virtualne izložbe / koherentne priče (višejezičnost, mehanizmi pretraživanja, integriranje sadržaja iz različitih izvora i suradnja ustanova na zajedničkim projektima, dodana vrijednost);

3. komunikacija s korisnicima (elektronička pošta, knjiga gostiju, online ankete, glasila, e-trgovina) te korištenje servisa Weba 2.0 (društvene mreže, društveno označavanje itd.);

4. diseminacija znanja o baštini prema UNESCO-ova četiri stupa učenja[2], primijenjenih na mrežne stranice baštinskih ustanova: *raditi* (što korisnik može raditi kad posjeti mrežnu stranicu – saznati servisne informacije o radnom vremenu i lokaciji, novosti iz kulturnog kalendara, kontaktirati osoblje, sudjelovati kao sustvaratelj sadržaja), *znati* (može li korisnik nešto naučiti o kulturnoj baštini), *živjeti zajedno* (doprinose li baštinske mrežne stranice kulturi suživota, toleranciji i razumijevanju), *biti* (doprinose li baštinske mrežne stranice očuvanju vlastitog identiteta i pripadnosti lokalnoj zajednici).

Osnovne module baze podataka HKBI čine upisnici, preglednici, statistički paketi i različita izvješća. Baza podataka sadrži zapise hrvatskih baštinskih ustanova (AKM), zbirki vjerskih zajednica i privatnih zbirki, ustanova i udruga u kulturi, kulturnih portala, županija, gradova, općina i naselja te turističkih zajednica u Republici Hrvatskoj, potom digitalnih zbirki, virtualnih izložaba, nematerijalne baštine i povijesnih osoba

---

[1] Baza podataka HKBI konsolidirana je tijekom višemjesečnih preliminarnih istraživanja 2010. godine te iterativno testirana na uzorcima mrežnih stranica kako bi se provjerilo jesu li sve bitne značajke mrežnih stranica, digitalnih zbirki, virtualnih izložaba i drugih baštinskih sadržaja uključene u bazu podataka. Kako je istraživanje napredovalo, tako je baza podataka nadograđivana te, nakon desetak iteracija, strukturno konsolidirana početkom 2011. godine (Šojat-Bikić 2011).

[2] Izvješće UNESCO-u Međunarodne komisije o obrazovanju u 21. stoljeću definira četiri stupa učenja: "Cjeloživotno učenje temelji se na četiri stupa: znati, raditi, živjeti zajedno, biti." (UNESCO 1996: 37) Dakle, učimo kako bismo mogli obavljati zadatke na radnome mjestu, znali (kao i naučili učiti), živjeli u zajednici i čuvali vlastiti identitet. Ovo su korisne kategorije za evaluaciju baštinskih mrežnih stranica sa sadržajnog aspekta te aspekta ukupnog doprinosa društvu znanja.

na webu, digitaliziranih naslova serijskih publikacija i knjiga[3]. Podaci o baštinskim ustanovama prikupljani su i provjeravani u službenim adresarima arhiva, knjižnica i muzeja na matičnim portalima[4], očevidnicima i upisnicima Ministarstva kulture Republike Hrvatske[5], Sudskom registru trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj[6], Registru udruga u Republici Hrvatskoj[7] te drugim relevantnim mrežnim izvorima.

Iz baze podataka HKBI moguće je dobiti različite statističke i komparativne preglede komunikacije hrvatske kulturne baštine na internetu.

2.1. Etnografski muzeji, muzeji s etnografskim zbirkama i etnografske zbirke na internetu

Baza podataka HKBI sadrži zapise o 338 muzeja i muzejskih zbirki (dislociranih jedinica muzeja, zbirki u sastavu knjižnica, škola, udruga, gradova, općina i drugih pravnih osoba). Etnografska građa prikuplja se i čuva u 162 muzeja i muzejskih zbirki[8]. Njihova prisutnost na internetu dana je grafičkim prikazom na Slici 1, iz koje je razvidno kako 42 muzeja imaju vlastite mrežne stranice[9], dok su ostali prezentirani na stranicama drugih institucija.

Značajke njihovih vlastitih stranica prema općim kriterijima kvalitete dane su na Slici 2 dok je tipologija sadržaja stranica prikazana Slikom 3, iz koje je razvidno kako se mrežne stranice ne koriste za diseminaciju znanja o baštini već primarno za promociju muzeja. Prevladava standardizirani obrazac 'online brošure' koja sadrži opće informacije o muzeju i zbirkama, pregled povijesti muzeja, novosti, arhive izložaba i izdanja te mali broj odabranih muzejskih predmeta, a očekivanje povratne informacije

---

[3] Baza podataka HKBI redovito se ažurira tako da uvijek odražava vjernu sliku stanja hrvatske baštinske online domene, a trenutno sadrži oko 10.000 različitih zapisa. Podaci izneseni u ovom radu validni su s datumom 15. travnja 2011. godine.

[4] Državni arhivi u Hrvatskoj, http://www.arhiv.hr/hr/drugi-arhivi/fs-ovi/arhivi-hrvatska.htm, Portal narodnih knjižnica, http://www.knjiznica.hr/, Adresar muzeja u Republici Hrvatskoj, http://www.mdc.hr/hr/muzeji-u-hrvatskoj/hvm-pregled-muzeja/adresar-muzeja/?prikazi=adresar (17.1.2011.)

[5] Upisnik knjižnica Ministarstva kulture RH, http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=202, Očevidnik muzeja te muzeja, galerija i zbirki unutar ustanova i drugih pravnih osoba Ministarstva kulture RH, http://www.min-kulture.hr/default.aspx?ID=212 (17.1.2011.)

[6] Sudski registar trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj, https://sudreg.pravosudje.hr/Sudreg/index.jsp (17.1.2011.)

[7] Registar udruga Republike Hrvatske, http://www.appluprava.hr/RegistarUdruga/ (17.1.2011.)

[8] Ovoj skupini pripadaju 93 muzeja (56 samostalnih muzejskih ustanova, 6 muzeja u sastavu muzejske ustanove, 10 muzeja u sastavu gradova i općina, 13 muzeja u sastavu pučkih otvorenih učilišta i centara za kulturu, 4 privatna muzeja, 2 muzeja u sastavu tvrtki, 2 muzeja u sastavu udruga) i 69 muzejskih zbirki (6 muzejskih zbirki kao dislociranih jedinica muzeja, 1 zbirka u sastavu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 14 zbirki u sastavu gradova i općina, 1 zbirka u sastavu pučkog otvorenog učilišta, 2 zbirke u sastavu nacionalnih parkova, 5 zbirki u sastavu škola i 40 zbirki u sastavu udruga).

[9] Od 338 muzeja i muzejskih zbirki u Republici Hrvatskoj njih 101 (29,9%) ima vlastitu mrežnu stranicu. Od 111 samostalnih muzeja, registriranih u Sudskom registru trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj, njih 75 (67,6%) samostalno je prisutno na internetu. Dakle, 32,4% samostalnih muzejskih ustanova u Republici Hrvatskoj još uvijek nema vlastitu mrežnu stranicu.

Slika 1. Mrežni identitet muzeja i muzejskih zbirki s etnografskom građom

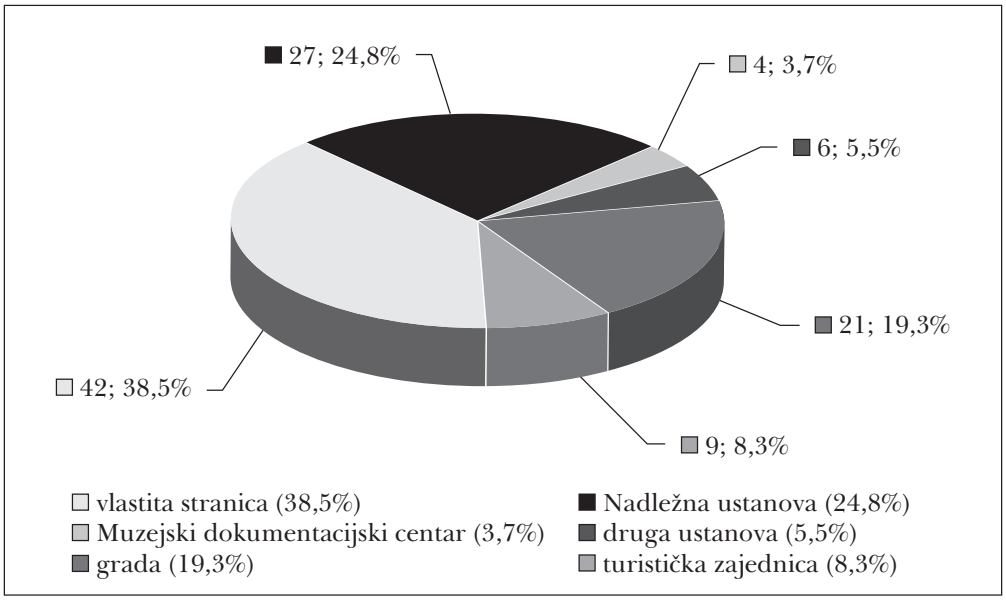

Slika 2. Značajke vlastitih mrežnih stranica muzeja s etnografskim zbirkama prema općim kriterijima kvalitete

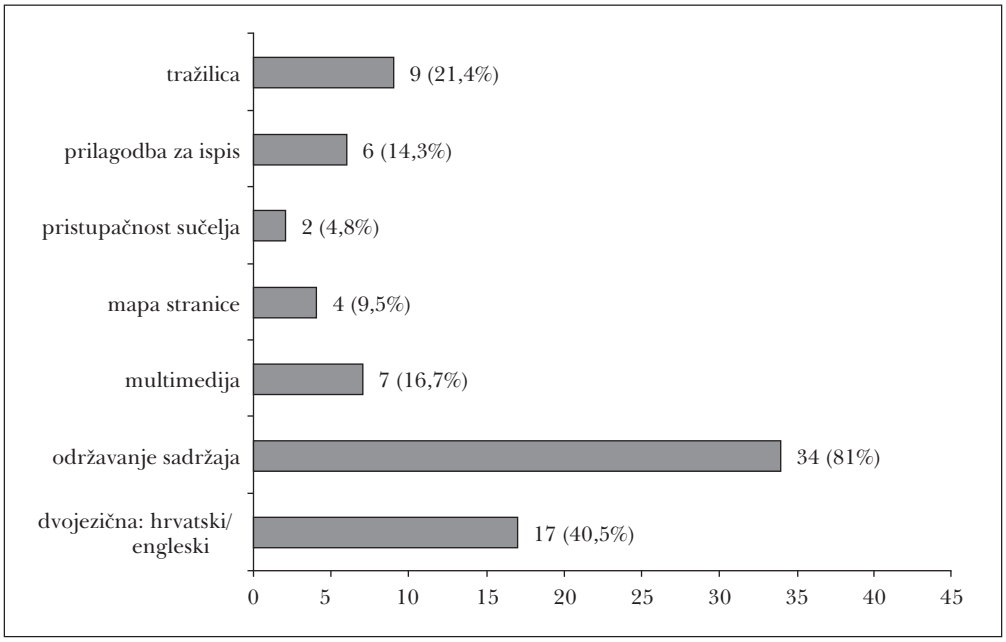

Slika 3. Tipologija sadržaja vlastitih mrežnih stranica muzeja s etnografskim zbirkama

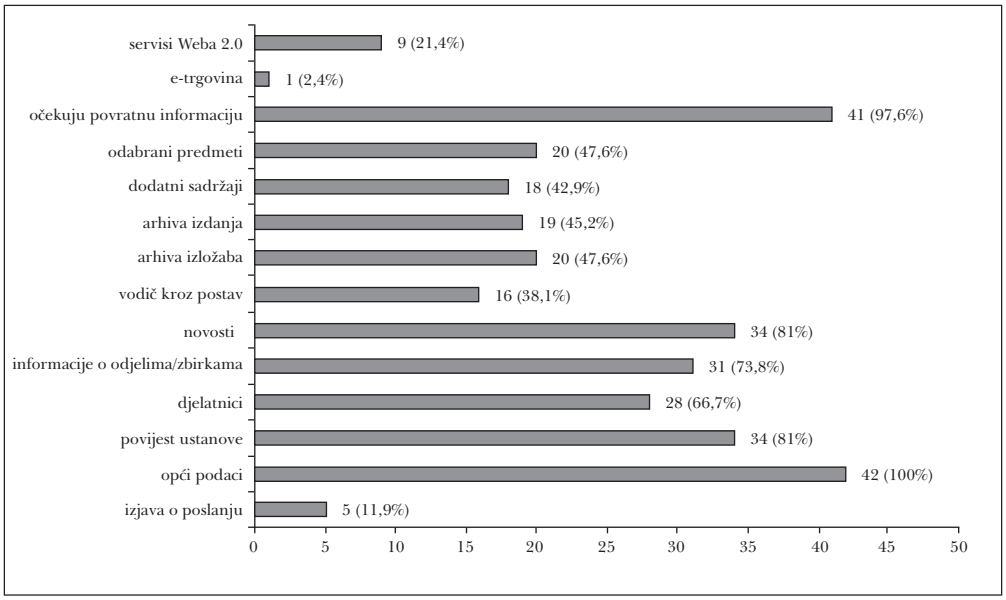

Slika 4. Broj muzejskih predmeta na internetu prema vrsti predmeta

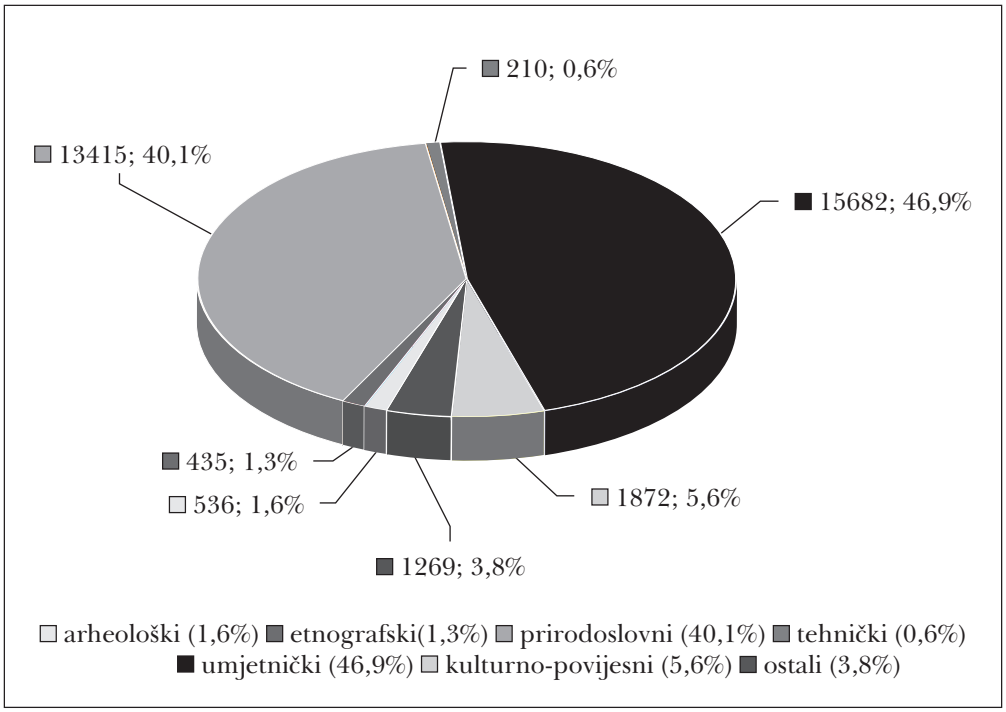

od korisnika svodi se na mogućnost slanja elektroničke pošte djelatnicima muzeja. Dodatnih sadržaja je malo – to su kraći pregledi lokalne povijesti ili priče o lokalnim tradicijama (12 muzeja), biografije zaslužnika (4 muzeja), digitalizirana izdanja i članci (8 muzeja). Dakle, gotovo ne nalazimo sadržaje vezane uz tradicijsku baštinu – digitalizirane zbirke ili koherentne multimedijske priče. Prezentirano je vrlo malo etnografskih predmeta. Ako usporedimo dosege s drugim hrvatskim muzejima (Slika 4), vidimo da na internetu prevladavaju predmeti iz umjetničkih i prirodoslovnih zbirki, dok je etnografskih svega 1,3%[10].

Evaluacija mrežnih stranica muzeja prema UNESCO-ova četiri stupa učenja ne pokazuje njihov doprinos društvu znanja. Korisnici mogu 'raditi' sljedeće: saznati servisne informacije i novosti iz kulturnog kalendara te na temelju toga posjetiti muzej ili mogu kontaktirati osoblje muzeja putem elektroničke pošte.

2.2. Vjerske zajednice i njihove etnografske zbirke

Od 152 zbirke vjerskih zajednica u bazi podataka HKBI[11] 20 ih sadrži etnografsku građu. Na službenim mrežnim stranicama vjerskih zajednica navode se osnovne informacije o 33 zbirke (21,7%), od kojih šest sadrži etnografsku građu. Na svega četiri stranice vjerskih zajednica nalazimo odabrane predmete iz zbirki (127 predmeta, predstavljenih samo slikom, od kojih niti jedan ne pripada etnografskim zbirkama). Dakle, etnografske zbirke vjerskih zajednica nedostupne su online korisnicima.

2.3. Kulturno-umjetničke udruge

Vrlo je teško pronaći točan podatak o broju kulturno-umjetničkih udruga koje djeluju na polju očuvanja i prezentacije hrvatske tradicijske baštine, izvođenja izvornog i reproduktivnog folklora, prikupljanja etnografske građe i dokumentacije o lokalnim tradicijama. Navode se neslužbeni podaci o 750 kulturno-umjetničkih udruga u Republici Hrvatskoj (Knjaz 2010: 12). Istraživanjem Registra udruga Republike Hrvatske[12], portala Hrvatski folklor[13] te službenih stranica gradova i općina[14] došli smo do podatka o 993 udruge, a istraživanjem na internetu utvrdili kako 147 (14,8%) udruga ima samostalnu mrežnu stranicu. Svega 31 udruga na svojim stranicama, pored općih informacija, povijesti i programa udruge, prezentira dodatne sadržaje s opisima

---

[10] Hrvatski muzeji prikazali su na internetu 33.419 predmeta, slikom i osnovnim podacima (Šojat-Bikić 2011), što čini oko 0,5% svih muzejskih predmeta, kojih prema statističkim podacima za 2009. godinu ima 6.025.490 (Franulić 2010: 4).

[11] Na portalu Muzejskog dokumentacijskog centra registrirano je 146 zbirki (Adresar zbirki vjerskih zajednica, http://www.mdc.hr/hr/muzeji-u-hrvatskoj/hvm-pregled-muzeja/adresar-zbirki-vjerskih-zajednica/?prikazi=adresar-c) (17.1.2011.)

[12] Registar udruga Republike Hrvatske, http://www.appluprava.hr/RegistarUdruga/ (17.1.2011.)

[13] Hrvatski folklor, http://www.hrvatskifolklor.net/ (22.2.2011.)

[14] Na službenim stranicama gradova i općina nalaze se informacije o 458 kulturno-umjetničkih udruga koje djeluju na njihovom području.

tradicijskih nošnji ili običaja. Dakle, ukoliko se želi ponešto saznati o tradicijskom ruhu, valja na internetu pronaći stranicu odgovarajuće udruge, što nije tako jednostavno.

2.4. Privatne etnografske zbirke

Kao što je teško utvrditi točan broj kulturno-umjetničkih udruga koje djeluju na polju očuvanja i komunikacije tradicijske baštine, tako je teško otkriti i točan broj privatnih etnografskih zbirki. Na temelju istraživanja mrežnih stranica gradova, općina i turističkih zajednica te Izvoda iz Registra kulturnih dobara Republike Hrvatske[15] prikupljeni su podaci o 64 zbirke u vlasništvu pojedinaca i obitelji, od kojih 20 (31,2%) imaju vlastite mrežne stranice. Na stranicama ne nalazimo digitaliziranu građu iz tih zbirki, svega 158 predmeta predstavljenih samo slikom.

2.5. Kulturni portali

Kulturni portali trebali bi biti središnje točke ulaza u baštinske sadržaje na internetu. Nacionalni portal Hrvatska kulturna baština[16], pokrenut u lipnju 2008. godine, još uvijek nije zaživio kao *one-stop portal*[17] na kojem bi se mogle pronaći poveznice na sve baštinske i srodne ustanove u Republici Hrvatskoj te na online baštinske sadržaje – digitalne zbirke, virtualne izložbe itd., iako je "osnovna namjera portala stvoriti jedinstvenu osobnu iskaznicu RH u globalnim razmjerima" (Špoljarić 2008: 17). Portal Culturenet – web centar hrvatske kulture[18], koji su 2001. godine pokrenuli Ministarstvo kulture RH i Institut otvoreno društvo, također ne može zadovoljiti kriterije nacionalnog portala jer ne predstavlja ulaz u sve segmente baštinske online domene[19].

Tablica 1 ilustrira manjkavost portala Hrvatska kulturna baština, koja najvjerojatnije proizlazi iz metodologije prikupljanja podataka od baštinskih i srodnih ustanova putem upitnika umjesto osmišljavanja istraživačke strategije prikupljanja podataka[20].

---

[15] Baza pravnih propisa tražilice CADIAL, http://cadial.hidra.hr/ (22.1.2011.)

[16] Hrvatska kulturna baština, http://www.kultura.hr (12.4.2011.)

[17] Eszter Hargittai definira *one-stop portal* kao "bilo koju mrežnu stranicu koja klasificira sadržaje i prvenstveno se predstavlja kao stranica koja na jednome mjestu nudi ulaz u sadržaje na webu [...] Kategorizacija sadržaja je najvažnije obilježje takve stranice" (Hargittai 2000: 234). Kako ističe E. Hargittai, obilje informacija na webu stvara "problem pomanjkanja pozornosti". Zbog toga se pojedinačni stvaratelji sadržaja oslanjaju na portale koji bi usmjeravali korisnike na njihove sadržaje (Hargittai 2000: 235).

[18] Culturenet – web centar hrvatske kulture, http://www.culturenet.hr/ (12.4.2011.)

[19] Portal narodnih knjižnica (http://www.knjiznica.hr) postavljen je 2007., ali se posljednjih godina ne ažurira novim podacima o knjižnicama niti podacima o novootvorenim knjižnicama. Najažurniji i najsveobuhvatniji je portal Muzejskog dokumentacijskog centra (http://www.mdc.hr), ujedno i najstariji, aktivan od 1997. godine, koji pruža snažnu potporu muzejskoj i široj zajednici.

[20] Ovo je također bio jedan od poticaja za stvaranje baze podataka HKBI (Šojat-Bikić 2011).

Tablica 1. Zastupljenost baštinskih ustanova i online zbirki na portalu Hrvatska kulturna baština

	na portalu Hrvatska kulturna baština			
	da		ne	
državni arhivi	10	52,6%	9	47,4%
narodne knjižnice	12	5,7%	199	94,3%
muzeji	28	8,3%	310	91,7%
online zbirke	36	39,6%	55	60,4%

Slika 5. Neidentificirani muzejski predmet na 'virtualnoj izložbi' Ruho Muzeja Slavonije u Osijeku

Portal je opterećen informacijama o *offline* zbirkama kojima se može pristupiti samo u ustanovama[21]. 'Virtualne izložbe' u rubrici Multimedija nisu virtualne izložbe. 'Lijepe slike' muzejskih predmeta s potpisom u kojem se nalazi samo generičko ime

[21] Od 249 zbirki navedenih na portalu svega 36 (14,5%) su online zbirke. Razlog ovako 'velikog' broja zbirki leži i u činjenici što se jedinice digitalizirane građe pojedinih zbirki navode kao 'zasebne' zbirke. Tako je, primjerice, digitalizirana Zavičajna zbirka Spalatina Gradske knjižnice Marka Marulića u Splitu 'rastavljena' na šest (!) zbirki koje sadrže po jednu jedinicu građe, http://www.kultura.hr/hr/Ustanove/GKMM/#collections (13.4.2011.)

slikovne datoteke, koje je generirala digitalna kamera, ne čine ni digitalnu zbirku, a kamoli virtualnu izložbu (Slika 5)[22]. Predmeti su prikazani samo slikom, ali ih korisnici gledaju kroz ono što je o njima rečeno. Predmet i njegov opis (legenda) dva su dijela iste cjeline. 'Legende koje nedostaju' dovode u pitanje cijelu izložbu (Parry 2007: 77). Parry naglašava kako "semiotika legende ostaje dio oblikovanja digitalnih muzejskih aplikacija [...] Formati se mijenjaju, kao i sučelja, sadržaji su sve dinamičniji, ali u svakom slučaju kultura muzejske 'legende' opstaje." (Parry 2007: 78) I kao treći problem portala Hrvatska kulturna baština, evidentno se nameće upitna klasifikacija zbirki prema vrsti građe[23] te temama i podtemama[24], koja zahtijeva daleko profesionalniji i konzistentniji pristup.

2.6. Nematerijalna kulturna baština na internetu

UNESCO-ova Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine definira nematerijalnu kulturnu baštinu kao "običaje, prikazivanja, izraze, znanja, vještine, kao i s njima povezane instrumente, predmete, artefakte i mjesta, koje zajednice, skupine te, u nekim slučajevima, pojedinci smatraju dijelom svoje kulturne baštine" (UNESCO 2003: 2). Iz definicije proizlazi da je nematerijalna baština samoodređena, prenosiva s generacije na generaciju, živuća i konstitutivna komponenta identiteta (Crofts 2010: 2).

"Nematerijalna kulturna baština manifestira se u pet domena:

a) oralne tradicije i izrazi, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije nematerijalne kulturne baštine;

b) izvedbene umjetnosti;

c) društveni običaji, rituali i svečanosti;

d) znanja i umijeća vezana uz prirodu i svijet;

e) tradicijski obrti" (UNESCO 2003: 2)

Materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu zapravo je teško razdvojiti – u svaki materijalni predmet ugrađena su znanja i vještine. Stoga Jeff Malpas smatra podjelu kulturne baštine na materijalnu i nematerijalnu umjetnom.

> "Kulturna je baština uvijek vezana uz materijalnost i one se zapravo ne mogu razdvojiti. Tako se, primjerice, društveni običaji artikuliraju pomoću određenih instrumenata ili na specifičnim mjestima. Čak i jezik ima svoju vlastitu materijalnost u obliku govora i znakova, a njegova smislenost proizlazi iz

[22] 'Virtualna izložba' *Ruho* Muzeja Slavonije u Osijeku, http://www.kultura.hr/hr/Multimedija/Virtualne-izlozbe/Muzej-Slavonije-Osijek-Ruho/(image)/5964/(offset)/180 (13.4.2011.) Korisnik može shvatiti samo da je riječ o tradicijskom ruhu i ništa više od toga.

[23] Kategorija Predmeti ne govori ništa, http://www.kultura.hr/hr/Zbirke/po-vrsti-grade (13.4.2011.)

[24] Primjerice, u podtemi Glazba, http://www.kultura.hr/hr/Zbirke/po-temi/Umjetnost/Glazba (13.4.2011.) ne nalazimo Zbirku mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera, http://mdc.hr/donacije/mgz/gerersdorfer/index_hr.html, na koju inače postoji poveznica na portalu.

međusobnih odnosa govornika te njihova odnosa prema stvarnom svijetu." (Malpas 2008: 15)

Tablica 2. Zaštićena nematerijalna kulturna dobra Republike Hrvatske na internetu

Domene nematerijalne kulturne baštine prema UNESCO-u	Broj nematerijalnih kulturnih dobara na listi Ministarstva kulture RH	Broj nematerijalnih kulturnih dobara RH na službenim mrežnim stranicama		
		vlastitim	gradova / općina	turističkih zajednica
oralne tradicije	11	3	1	1
izvedbene umjetnosti	16	3	2	8
društveni običaji	14	2	6	10
znanje o prirodi i svijetu	2	2	0	0
tradicijski obrti	42	10	10	14

Republika Hrvatska je potpisala UNESCO-ovu Konvenciju[25] i odredila Ministarstvo kulture kao tijelo koje će ju provoditi. Trenutno je na Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Ministarstva kulture RH upisano 85 dobara[26]. Klasifikacija nematerijalnih kulturnih dobara prema UNESCO-ovih pet domena i njihova prezentnost na internetu prikazani su Tablicom 2, a popis vlastitih mrežnih stranica dan je u Prilogu. Kao što je iz Tablice 2 razvidno, potencijal hrvatske nematerijalne kulturne baštine još uvijek nije dovoljno iskorišten u online domeni.

2.7. Institucije državne uprave, lokalne samouprave, turističke zajednice i prezentacija kulturne baštine na internetu

Mrežne stranice institucija državne uprave i lokalne samouprave te turističkih zajednica, osim pružanja servisnih informacija za građanstvo, mogu itekako doprinijeti prezentaciji kulturne baštine, referirajući se hipertekstualnim poveznicama na baštinske sadržaje na internetu. Istraživanje njihovih službenih stranica pokazuje kako te institucije ne koriste u dovoljnoj mjeri hipertekstualnost kao osnovnu značajku weba, niti surađuju s baštinskim ustanovama kako bi korisnicima ponudili i nešto više od servisnih informacija. Segmenti njihovih stranica koji se odnose na prezentaciju baštine mogu se klasificirati u pet kategorija: lokalna povijest, znameniti ili poznati zavičajnici, spomenička baština, tradicijska baština, nematerijalna baština.

[25] Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine proglašen je 27. svibnja 2005. godine, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/327387.html (14.4.2011.) Prvi upisi nematerijalne baštine u Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara bili su 2004. godine.

[26] Lista zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara, http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3650 (12.4.2011.)

Tablica 3. Prezentacija baštine na službenim stranicama županija, gradova, općina i turističkih zajednica

	županije		gradovi		općine		turističke zajednice	
broj	20		127		429		345	
ima mrežnu stranicu	20	100,0%	126	99,2%	372	86,7%	249	72,2%
samo na hrvatskom	15	75,0%	111	88,1%	359	96,5%	66	26,5%
višejezična	5	25,0%	15	11,9%	13	3,5%	183	73,5%
ima narodnu knjižnicu			124	97,6%	106	24,7%		
ima muzej / muzejsku zbirku			102	80,3%	76	17,7%		
ima etnografske zbirke			89	70,1%	91	21,2%		
ima kulturno-umjetničke udruge			111	87,4%	336	78,3%		
prezentira baštinu na mrežnoj stranici	10	50,0%	102	81,0%	270	72,6%	225	90,4%
lokalna povijest	10	50,0%	96	76,2%	228	61,3%	160	64,3%
znameniti zavičajnici	2	10,0%	28	22,2%	47	12,6%	22	8,8%
spomenička baština	7	35,0%	47	37,3%	115	30,9%	184	73,9%
tradicijska baština	1	5,0%	18	14,3%	53	14,2%	90	36,1%
nematerijalna baština	0	0,0%	17	13,5%	37	9,9%	76	30,5%
oralne tradicije	0	0,0%	2	1,6%	13	3,5%	24	9,6%
izvedbene umjetnosti	0	0,0%	3	2,4%	4	1,1%	15	6,0%
društveni običaji	0	0,0%	10	7,9%	23	6,2%	39	15,7%
znanje o prirodi i svijetu	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	1	0,4%
tradicijski obrti	0	0,0%	5	4,0%	3	0,8%	28	11,2%

Tablica 3 prikazuje kvantitativne podatke istraživanja stranica, a radi sveobuhvatnije slike navode se i brojčani podaci o muzejima, etnografskim zbirkama i narodnim knjižnicama te kulturno-umjetničkim udrugama koje skrbe za tradicijsku baštinu na području gradova i općina. Kao što je iz Tablice 3 razvidno, u prezentaciji baštine prednjače turističke zajednice, što odgovara očekivanjima, dok županije, gradovi i općine trebaju više poraditi na svojim stranicama kako bi prezentirali lokalnu povijest i baštinu ili se povezali sa stranicama iz baštinske online domene. Također se može iščitati kako je prezentacija tradicijske baštine zapostavljena u odnosu na spomeničku baštinu.

3. Hrvatska tradicijska baština online: primjeri dobre prakse

Na temelju istraživanja cjelokupne hrvatske baštinske online domene može se ustvrditi kako su primjeri komunikacije tradicijske baštine putem weba još uvijek malobrojni te

uglavnom djelo kreativnih pojedinaca i udruga, a znatno manje muzejskih ili srodnih ustanova. Prikazat ćemo primjere dobre prakse, a u Prilogu dajemo popis svih mrežnih mjesta na kojima se mogu pronaći sadržaji vezani uz hrvatsku tradicijsku baštinu.

3.1. Ekomuzej Kuća o batani – Casa della batana, Rovinj

Mrežna stranica ekomuzeja Kuća o *batani* (http://www.batana.org), otvorenog 2004. godine, jasno projicira cilj projekta "da se kroz priču o *batani* otvore veliki i mali prozori s pogledima na velike i male povijesti i tradicije Rovinja i njegovih stanovnika" (Ratković 2005: 311). Po tome se ona ističe među hrvatskim muzejskim mrežnim stranicama[27]. Naime, ne donosi samo osnovne informacije o muzeju, već i koherentnu, 'sceničnu' priču o tradicijskom rovinjskom plovilu povezujući mjesto, memoriju i identitet. Iako mnogi smatraju web ne-mjestom, ova stranica primjer je mjesne određenosti te se uspješno mapira na UNESCO-ove stupove koji podupiru učenje kako bismo 'živjeli zajedno' i 'bili'.

Projekt osnivanja ekomuzeja u Hrvatskoj nastavlja se idejnim rješenjem i konceptom stalnog postava budućeg Ekomuzeja čipke i čipkarstva u Lepoglavi[28], koji je sredinom veljače 2009. godine predstavljen u Lepoglavi. "U dijelu izvan muzejskih zidova ekomuzej bi obuhvatio festival čipke, rute – putove čipke, dječji park čipke, čipkarski vrt, virtualni muzej čipke na webu." (Gumbas 2009: 15) Dakle, ono što posebno raduje jest plan da se hrvatska čipkarska tradicija predstavi i u online domeni.

3.2. Zbirka tradicionalnih afričkih umjetnina Drage Muvrina

Digitalna zbirka, realizirana u okviru projekta "Donacije gradu Zagrebu online" Muzejskog dokumentacijskog centra, u suradnji s Etnografskim muzejem u Zagrebu i Dragom Muvrinom, te objavljena u drugoj polovini 2010. godine (http://www.muvrin.mdc.hr/hr/), sadrži predmete afričke umjetnosti koje je prikupio te godine 1999. gradu Zagrebu darovao arhitekt Drago Muvrin: skulpture (76), maske (29), uporabne i ukrasne predmete (75) te glazbala (23). Predmeti su predstavljeni slikom, koja se može uvećati i rotirati te klasičnom legendom s osnovnim podacima i kraćim opisom.

Odgovori donatora na pitanja o susretu s Afrikom i nastanku zbirke, virtualna šetnja kroz zbirku postavljenu u stanu donatora[29], zvučni zapisi afričkih glazbala te glazbeni prilozi koje je skladao Nenad Kovačić čine dodanu vrijednost digitalnoj zbirci pa je

---

[27] Mrežna stranica objavljena je 2006. godine, a iste godine nagrađena je Oscarom, nacionalnom nagradom koju dodjeljuje ocjenjivački sud časopisa VIDI, kao najbolja stranica u kategoriji *Znanost, obrazovanje, kultura*.

[28] Autorice projekta su Marija Kukec i Dragana Lucija Ratković iz tvrtke Muze d.o.o. iz Zagreba, koja je realizirala projekt ekomuzeja Kuća o *batani*, te dr. Tihana Petrović Leš, voditeljica Odsjeka za etnologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

[29] Zbirkom za života upravlja donator, a nakon njegove smrti ili kada on to zatraži, zbirka će biti predana Etnografskom muzeju u Zagrebu (Mihalić 2008: 122).

time i medijski doživljaj zbirke potpuniji. Mrežna stranica je dvojezična (hrvatski/engleski), a pregledavanje zbirke omogućeno je kroz navedene četiri kategorije i sličice predmeta unutar pojedine kategorije. Zbog svega toga, nije riječ samo o digitalnoj zbirci već i o virtualnoj izložbi[30].

Budući da je donator prema ugovoru o darovanju "obvezan omogućiti uvid u Zbirku djelatnicima kulturno-znanstvenih ustanova, odnosno stručnjacima i znanstvenicima" (Mihalić 2008: 122), ali ne i široj publici, ovakav način prezentacije zbirke čini je dostupnom svima, i to puno ranije no što ona jednoga dana bude izložena u Etnografskome muzeju u Zagrebu.

Hrvatski muzeji ne pozivaju korisnike da podijele svoje ideje ili znanja o baštini s muzejskim osobljem i širom zajednicom. Komunikacija je jednosmjerna – od kustosa prema korisniku kao pasivnom konzumentu ponuđenoga. Jedini hrvatski primjer, u suprotnosti s Walshovim "autoritarnim tonom" (Walsh 2010: 235)[31], u kojem se korisnici pozivaju da se jave elektroničkom poštom ukoliko imaju drugačija ili dodatna saznanja o muzejskom predmetu, nalazimo upravo na mrežnoj stranici ove zbirke.

Nažalost, ovo je jedina etnografska zbirka dostupna u hrvatskoj online domeni, a i ona ne pripada hrvatskom kulturnom prostoru, već afričkom (uglavnom Nigeriji i Gani).

3.3. Virtualna izložba *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije*

Virtualna inačica istoimene izložbe otvorene 24. travnja 2009. godine u Galeriji Klovićevi dvori u Zagrebu objavljena je u svibnju 2010. godine. Virtualna izložba u cijelosti slijedi koncepciju stvarne izložbe, a njena informacijsko-navigacijska arhitektura modelirana je prema fizičkom postavu izložbe u prostorijama Galerije Klovićevi dvori[32]. Dodana je mogućnost pretraživanja po tematskim cjelinama, zadanim poljima (autor, naslov, vrsta, institucija, materijal, datacija) te vremenskoj crti. "U mrežnom katalogu obuhvaćeno je dvije tisuće predmeta iz 22 muzeja i galerija pet istočnohrvatskih županija, niza zagrebačkih muzeja, Hrvatskoga državnog arhiva, Nacionalne i sveučilišne knjižnice, brojnih knjižnica, crkvenih zbirki, arhiva, kazališta, instituta i privatnih zbirki." (Kalle 2010: 35) Izložba obuhvaća i etnografsku građu (tradicijsko

[30] Virtualna izložba je digitalni proizvod koji obično nastaje iz digitalne zbirke pomnim odabirom digitalnih objekata koje povezuje neka ideja, tema, koncepcija ili relacijska shema koja odgovara na pitanje: zašto se svi ti digitalni objekti trebaju naći na istoj izložbi? O virtualnoj izložbi možemo govoriti samo ako su predmeti koji ilustriraju temu izložbe povezani pričom ili nekom drugom konceptualnom shemom njihovih međusobnih odnosa. "Koncepcija i scenarij izložbe snažno povezuju ideju i predmete u koherentnu cjelinu." (Kalfatovic 2002: 3)

[31] U svom poznatom i često citiranom eseju iz 1997. godine Peter Walsh lucidno najavljuje kako će web promijeniti službeni, "autoritarni ton" muzeja u ljubazniji, nježniji, zanimljiviji, inspirativniji i manje pompozan ton obraćanja korisnicima.

[32] Jennifer Trant smatra kako izravna transpozicija navigacije kroz fizički prostor u navigaciju kroz mrežni ili informacijski prostor može biti manje uspješna u jasnoj komunikaciji sadržaja ili konteksta (Trant 1997: 22-2).

gospodarstvo i rukotvorstvo, stanovanje, odijevanje i seljački život), a dostupna je na adresi http://www.bastina-slavonija.info/, u hrvatskoj i engleskoj inačici[33].

3.4. Hrvatska tradicijska glazbala

Mrežna stranica sadrži slike, opise i zvučne zapise hrvatskih tradicijskih glazbala, a osmislio ju je i 2000. godine objavio Stjepan Večković, glazbenik, graditelj glazbala, solist "Lada", voditelj Hrvatskoga gajdaškog orkestra i utemeljitelj udruge Centar za tradicijska glazbala (2007.). Opisana su i slikom vizualizirana hrvatska tradicijska glazbala: diplica, gajde, dude, gunge, mih, sopile, roženice itd. Broj jedinica građe: 25; jezici: hrvatski, engleski; pretraživanje: popis. Mrežna adresa: http://www.hrvatska-tradicijska-glazbala.com/.

3.5. Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja

Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, autorski projekt Lidije Bajuk, jedan je od rijetkih primjera online diseminacije znanja iz područja hrvatske tradicijske glazbe. Lidija Bajuk počinje se baviti međimurskom tradicijskom glazbom devedesetih godina 20. stoljeća, obrađivati je, stilizirati i izvoditi na posve nov način, a 2009. godine pokreće projekt Virtualnog muzeja. Bogati pisani i slikovni sadržaji obrađuju motive i tematiku međimurske tradicijske glazbe, ples, glazbala, glazbene skupine, melografe, izvedbe, stilove itd. Također su prikazana prirodna i etnografska obilježja Međimurja, njegova povijest i duhovnost. U komunikaciji međimurske glazbe Lidija Bajuk koristi različite metode i sadržaje kako bi pomogla afirmaciji turističkog identiteta regije stvarajući dobro osmišljen digitalni proizvod s ciljem edukacije, očuvanja raznolikosti i identiteta te, u krajnjoj liniji, i profiliranja regionalne baštinske ponude. U pripremi je baza podataka glazbenika i diskografskih izdanja. Jezici: hrvatski; pretraživanje: kategorije, popis. Mrežna adresa: http://mtraditional.com/.

> "Međimurska je glazba, gradeći u proteklom razdoblju svoj "rejting" kod različitih referentnih skupina, odnosno, u krajnjoj liniji, u javnosti kao najširoj referentnoj skupini, ostvarila značajne rezultate u komunikaciji Međimurja s okruženjem. Ona se pokazala kao izvrstan komunikacijski kanal kojim se prenose mnoge konotacije, emocionalni naboji, različita značenja itd." (Blagus 2010: 84)

Svjesna potencijala međimurske tradicijske baštine, posebice glazbene, Lidija Bajuk smatra Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja tek prvom stepenicom prema osnivanju fizičkog muzeja kao krovnog mjesta na kojem bi se umrežili svi znakovi identiteta: "Stalno ponavljam da stranci neće doći zbog selničkog pikača, zlevanke ili

[33] Hrvatske baštinske ustanove rijetko koriste web kao medij prezentacije virtualnih izložaba. Pored izložbe *Slavonija, Baranja i Srijem – vrela europske civilizacije* nalazimo još *Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice* (http://www.nsk.hr/virtualne_izlozbe.aspx), izložbu Grafičke zbirke NSK *Od Klovića i Rembrandta do Warhola i Picelja* (http://graficka.nsk.hr/) te tri virtualne izložbe Knjižnica grada Zagreba: *Ivana Brlić Mažuranić* (http://kgzdzb.arhivpro.hr/kgzizlozba/), *Marija Jurić Zagorka* (http://www.arhiva.kgz.hr/zagorka/ulazna.html) i *Zagreb na pragu modernog doba* (http://kgzdzb.arhivpro.hr/moderno_doba/) (12.4.2011.)

svetomarske čipke. Osobno sam vrlo vezana za sve te znakove identiteta, ali mora postojati nešto krovno kako bi se sve to umrežilo." (Novosel, Španiček 2010: 4)

3.6. Glagoljaško pučko crkveno pjevanje u Šibenskoj biskupiji

Hrvatska kulturna udruga "Pjevana baština"[34] realizirala je 2009. godine mrežnu stranicu posvećenu glagoljaškom pjevanju, zaštićenom nematerijalnom kulturnom dobru Republike Hrvatske. Uz prikaze običaja u župama Šibenske biskupije te povijesti glagoljaškog pjevanja kao specifične hrvatske sastavnice liturgijskog pjevanja po obredu zapadne crkve, na stranici su dostupni i multimedijski sadržaji – zvučni (35) i videozapisi (4) te digitalizirana tiskana izdanja (5). Broj jedinica građe: 44; jezici: hrvatski, engleski; pretraživanje: kategorije, popis, puni tekst. Mrežna adresa: http://www.pjevanabastina.hr/.

3.7. Virtualne zajednice u domeni tradicijske baštine

Malobrojne primjere hrvatskih virtualnih zajednica[35] koje čuvaju i komuniciraju tradicijsku baštinu nalazimo izvan institucionalizirane baštinske zajednice. Pokreću ih kreativni pojedinci koji osnivaju udruge s ciljem očuvanja i prezentacije materijalne i nematerijalne baštine te okupljanja virtualnih zajednica oko zajedničkih interesa i tema. Virtualne zajednice koje čuvaju vlastitu memoriju i identitet na najbolji se način približavaju definiciji ekomuzeja Georgesa-Henrija Rivièrea iz 1980. kao filozofije "neograničene raznolikosti", sugerirajući da je "ekomuzej sve ono što zajednica želi da on bude" (Davis 2005: 370).

3.7.1. Projekt *Očuvanje vlaškog i žejanskog jezika*

Projekt *Očuvanje vlaškog i žejanskog jezika* pokrenula je dr. sc. Zvjezdana Vrzić 2005. godine. "Ona već dvadesetak godina živi u Americi – trenutno predaje na New York Universityju, a na istraživanje ju je motiviralo djetinjstvo, priče njene bake na vlaškom." (Radić 2009) Prema procjenama, u New Yorku živi 200-300 izvornih govornika, a u selima Istre (Žejane, Nova Vas, Šušnjevica, Jesenovik, sela u okolici Kršana) oko 250 ljudi služi se tim ugroženim jezikom (Marghescu 2009: 593).

Mrežna stranica projekta stvorena je kako bi vlaški i žejanski (tzv. istrorumunjski) jezik predstavila široj publici. Ona je dio nastojanja da se taj ugroženi jezik sveobuhvatno dokumentira. Godine 2007. projekt je proširen kako bi obuhvatio Hrvatsku, što

[34] Udruga je utemeljena 2005. godine s ciljem istraživanja, čuvanja i njegovanja izvornosti i osobitosti hrvatske pjevane baštine. Do sada je izdala pet multimedijskih kompleta (knjiga, CD, DVD) posvećenih povijesnoj, duhovnoj i pjevanoj baštini župa Lišane, Vodice, Šepurine, Stankovci i Zaton.

[35] Pojam 'virtualna zajednica' pripisuje se Haroldu Rheingoldu koji je 1993. godine napisao knjigu pod istoimenim naslovom. Prema Rheingoldu, "virtualna zajednica je društvena grupa koja nastaje na Mreži kada dovoljan broj ljudi dovoljno dugo javno komunicira, s dostatnim emocijama, stvarajući mreže osobnih odnosa u kiberprostoru" (Rheingold 1993).

je ostvareno kroz suradnju Udruge za istraživanje i dokumentiranje jezika i kulture Istre i Kvarnera "Tragovi" te Etnografskog muzeja Istre. Iste godine, 27. rujna, istrorumunjski govor uvršten je u Listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Ministarstva kulture RH. Mrežna stranica projekta objavljena je u lipnju 2010. godine. Autentični zapisi o načinu života, povijesti mjesta i znanju pohranjenu u jeziku i prenošenu njime – riječima izvornih govornika – virtualno povezuju članove raseljene zajednice u očuvanju i dokumentiranju njihova jezika, povijesti i kulture te edukaciji, prikupljanju i digitalizaciji građe bitne za jezik i zajednicu. Kroz projekt je nedavno potaknuto i osnivanje lokalnih udruga mještana čija je zadaća očuvanje lokalnog jezika i kulture – Udruga spod Učke (u Šušnjevici) te Udruga Žejane (u Žejanama)[36]. Digitalna zbirka obuhvaća tekstualne, slikovne, zvučne i videozapise, a organizirana je u četiri tematske cjeline: *Glasovi zajednice*, *Nauči*, *Resursi i biblioteke*, *Sudjeluj i komuniciraj*. Broj jedinica građe: 388 (u porastu); jezici: hrvatski, engleski; pretraživanje: kategorije, popis, puni tekst. Mrežna adresa: http://www.vlaski-zejanski.com/.

Nestajanje mnogih tradicijskih procesa u lokalnoj zajednici – glazbe, jezika, običaja, obrta, dječjih igara itd. – neminovno je, a ovakvo očuvanje i komuniciranje putem weba primjer je dobre prakse prikupljanja i dokumentiranja nematerijalnog kulturnog naslijeđa[37].

3.7.2. Mrežna stranica *Istrorumunji u Hrvatskoj*

Još jedna mrežna stranica posvećena je očuvanju identiteta istrorumunjske zajednice i prezentaciji njihova jezika i kulture globalnoj publici. Pokrenuo ju je Bogdan Banu[38] 1999. godine s ciljem prezentacije istrorumunjske kulture i uspostavljanja mrežnog mjesta s kojeg bi se pristupalo svim mrežnim sadržajima vezanim uz život i kulturu istrorumunjske zajednice. Stranica donosi bogatu bibliografiju, slikovnu i zvučnu gra-

---

[36] Iz elektroničke pošte dr. sc. Zvjezdane Vrzić upućene autorici članka 8. veljače 2011. godine. Ovo je primjer kako web, kao ne-mjesto, potiče ne samo stvaranje virtualnih zajednica već i stvarnih, *offline* zajednica.

[37] Upravo je začuđujuće kako na portalu Hrvatska kulturna baština (http://www.kultura.hr) te na stranicama Etnografskog muzeja Istre (http://www.emi.hr), partnera Udruge "Tragovi", nema poveznica na stranicu ovog iznimnog projekta. Tijekom 2009. i 2010. godine, u okviru programa zaštite nematerijalnih kulturnih dobara, Ministarstvo kulture RH dodijelilo je Etnografskom muzeju Istre 50.000,00 kn za zaštitu istrorumunjskog govora (Odobreni programi Ministarstva kulture, http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=29). Kad je predsjednica vlade Republike Hrvatske, Jadranka Kosor, posjetila u siječnju 2011. godine Bukurešt, jedna od tema razgovora bila je i istrorumunjska zajednica u Istri. Rumunjski premijer Emil Boc pojasnio je "da je istrorumunjski dijalekt jedan od četiri dijalekta rumunjskog jezika i zamolio Hrvatsku da pomogne u njegovu očuvanju, jer mu prijeti izumiranje" (Lipovac 2011: 2). Ne znamo što je predsjednica vlade odgovorila svom rumunjskom kolegi, ali da mu je spomenula kako je hrvatsko Ministarstvo kulture već pomoglo projektu *Očuvanje vlaškog i žejanskog jezika*, to bi se jamačno našlo u novinskom izvješću. Je li netko iz Ministarstva kulture priredio taj podatak predsjednici vlade prije puta?

[38] Bogdan Banu stigao je u studentskoj razmjeni u Sjedinjene Američke Države gdje je diplomirao na Sveučilištu Brigham Young u saveznoj državi Utah. Iako nije profesionalni lingvist, povjesničar ili antropolog, njegovo zanimanje za očuvanje vlastitog identiteta i identiteta zajednice iz koje je potekao urodilo je ovom pažnje vrijednom mrežnom stranicom. Danas živi i radi u Washingtonu.

đu, poeziju, priče pripadnika zajednice[39] itd. Iako stranica ne pripada hrvatskoj online domeni, vrijedno ju je ovdje spomenuti kao još jedan primjer kako kreativni pojedinci mogu itekako doprinijeti očuvanju i promociji ugrožene nematerijalne baštine, a osobne inicijative poslužiti kao uzor često tromim institucijama. Broj jedinica građe: 147 (u porastu); jezici: engleski, istrorumunjski; pretraživanje: kategorije, popis. Mrežna adresa: http://www.istro-romanian.net/.

3.8. Ostali mrežni izvori za proučavanje hrvatske tradicijske baštine

Iako tradicijsku baštinu primarno čuvaju, dokumentiraju i komuniciraju muzeji, kulturno-umjetničke udruge, instituti za etnologiju i folkloristiku, građa vezana uz zavičajnost i identitet lokalnih zajednica prikuplja se i u drugim baštinskim i srodnim ustanovama. Narodne knjižnice imaju zakonsku obvezu prikupljanja i čuvanja zavičajnih zbirki koje pružaju dragocjene izvore za istraživanje zavičaja, pa tako i tradicijske baštine. Danas je u Republici Hrvatskoj registrirano 211 narodnih knjižnica i 147 zavičajnih zbirki (Tošić-Grlač 2009: 2). Na 20 samostalnih mrežnih stranica narodnih knjižnica (od ukupno 63) nalazimo digitalizirane odabrane jedinice građe iz zavičajnih zbirki. Tradicijsku baštinu komunicira samo Gradska knjižnica i čitaonica Pula (http://vizz.gkc-pula.hr/) – digitaliziranim izdanjem *Hrvatske narodne popijevke iz Istre*.

Ostali izvori za proučavanje tradicijske baštine mogu se pronaći u Digitalnom repozitoriju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (http://hazu.arhivpro.hr/), koji sadrži *Zbornik za narodni život i običaje* te Digitalnoj zbirci Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (http://dzs.ffzg.hr/), koja sadrži 65 usmenih narodnih priča.

4. Neiskorištene mogućnosti 'pripovijedanja' na webu

Hrvatska baštinska online domena prezentira 91 digitalnu zbirku: 5 arhivskih (5,5%), 39 knjižničnih (42,9%), 19 muzejskih (20,9%) te 28 ostalih zbirki (30,8%)[40]. Slika 6 prikazuje tipologiju online zbirki prema vrsti izvorne građe. Kao što je iz grafičkog prikaza razvidno, online zbirke koje komuniciraju tradicijsku baštinu – etnografsku građu i nematerijalnu baštinu – čine svega 5,5% zbirki na webu. Za zemlju s 85 zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara, a od toga deset na UNESCO-ovoj listi[41] – nedovoljno.

[39] Iako se eksplicitno ne navode u UNESCO-ovoj Konvenciji o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, osobne priče koje pojašnjavaju životne situacije, događaje i iskustva prepoznaju se i prikupljaju kao značajan segment nematerijalne baštine (Solanilla 2008: 105).

[40] To su zbirke pojedinaca – kolekcionara, udruga, fakulteta, nakladnika, tvrtki itd.

[41] Već sa sedam dobara upisanih 2009. godine na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine (festa sv. Vlaha, dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja, drvene tradicijske igračke s područja sjeverozapadne Hrvatske, godišnji proljetni ophod kraljice ili ljelje iz Gorjana, procesija "Za križen" na otoku Hvaru, zvončari s područja Kastva i čipkarstvo u Hrvatskoj) Hrvatska se našla na četvrtom mjestu u svijetu i prvom u Europi (Salopek 2009: 6). Godine 2010. na popis su uvršteni Sinjska alka, medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske i ojkanje, http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=en&pg=00011#results, (14.4.2011.)

Slika 6. Tipologija online zbirki prema vrsti građe

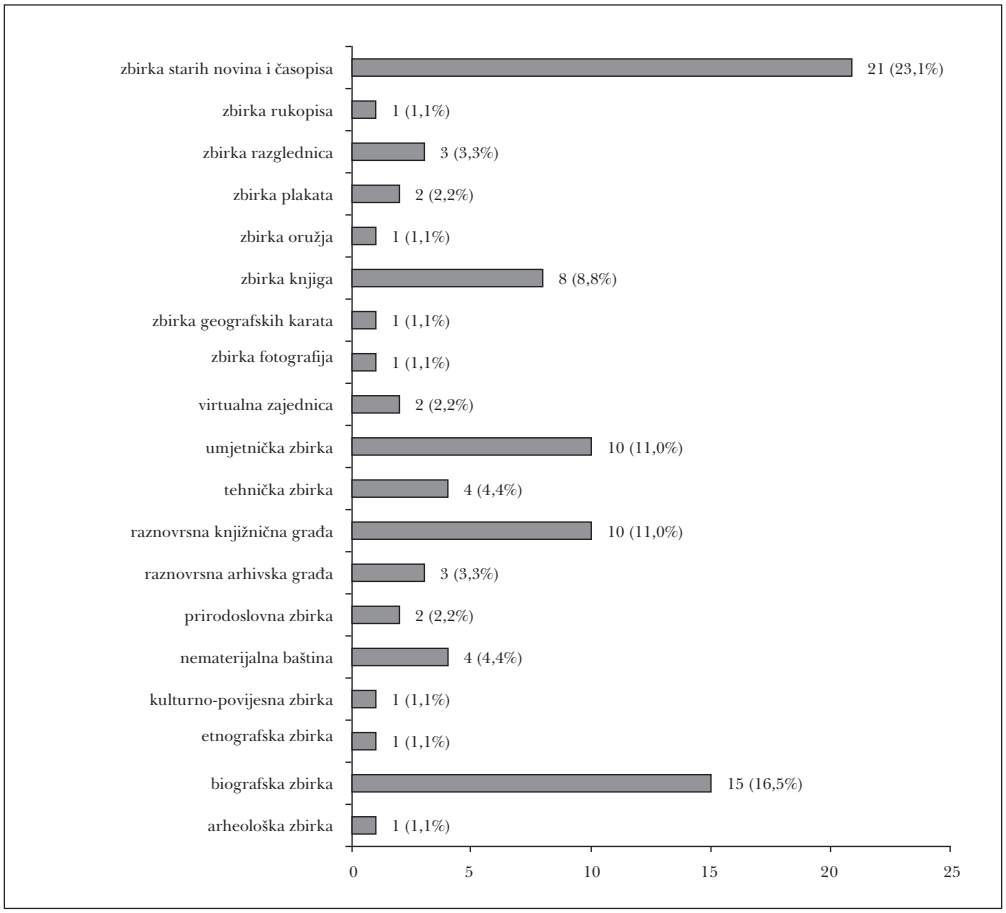

Ovdje valja naglasiti kako sve te digitalne zbirke odražavaju logiku baze podataka, a baza podataka nije najpogodniji medij za 'pripovijedanje'. Pregledavanje i pretraživanje predmeta u digitalnim zbirkama (zapisa u bazama podataka) ne omogućuje pravi pristup znanju. Alfredo M. Ronchi smatra kako baze podataka "nisu dovoljno uspješne u komuniciranju nematerijalne tradicijske baštine" (Ronchi 2009: 25). Lev Manovich otići će korak dalje i proglasiti baze podataka i priče "prirodnim neprijateljima". "Kao kulturni obrazac, baza podataka predstavlja svijet kao popis predmeta [...] dok priča gradi uzročno-posljedične odnose između naizgled neuređenih predmeta (događaja)..." (Manovich 2001: 225).

Eilean Hooper-Greenhill ističe ključnu ulogu pripovijedanja u komunikaciji baštine.

> "Moderno doba ne zadovoljava se smještanjem predmeta u tablice i zahtijeva razumijevanje predmeta u odnosu na čovjeka [...] Priče o ljudima, životu i

> civilizaciji postaju važnije od fizičkog opisa stvari. [...] Strukture moderne *episteme* su totalne [...] Znanje postaje trodimenzionalno, sveobuhvatno. Glavne teme proučavanja postaju ljudi, njihove povijesti, životi i odnosi." (Hooper-Greenhill 1995: 198)

Umjesto prikaza nepovezanih muzejskih predmeta bolje je pričati priče o kulturi, povijesnom kontekstu, značajnim osobama, mjestima, događajima, lokalnim tradicijama, nematerijalnoj baštini itd. Muzejski predmeti trebaju biti okosnice takvih priča. "Priče treba tkati oko muzejskih predmeta" (Hooper-Greenhill 1995: 206).

Web omogućuje slojevitost sadržaja, iznošenje različitih interpretacija, povezivanje različitih izvora i različitih medija (teksta, zvuka, nepokretnih i pokretnih slika, animacije, 3D prezentacija). Teorija i praksa kibermuzeologije temelji se upravo na tim značajkama weba. Njena je temeljna zadaća komunikacija znanja primjenom novih tehnologija (Langlais 2005: 74).

U komuniciranju znanja o baštini najvažnije su ideje i koncepti. Samo na temelju dobrih ideja i koncepata mogu nastati dobre priče. Uvijek je bolje imati nekoliko dobrih priča nego 'tanak' skup podataka o svakom muzejskom predmetu. 'Sirova' informacija neće sama po sebi donijeti uspjeh muzejima. Također zbir 'sirovih' informacija neće donijeti veći uspjeh, već samo složenije i bogatije narativne strukture u kojima je zabilježeno znanje o određenoj temi.

Moć jedne kulture proizlazi iz snage priča koje je u stanju ispričati. Guy Hermann s pravom zaključuje: "Ako je web najsnažniji medij za pričanje priča koji smo ikada imali, a muzeji institucije koje pričaju priče, onda je web najsnažniji medij koji je muzejima ikada bio na raspolaganju." (Hermann 1999). A bez priča, tj. šireg kulturološko-povijesnog konteksta muzejskih zbirki i pojedinačnih predmeta, njihovi online katalozi, iako intelektualno važni, emocionalno su bez značenja za većinu korisnika, dajući im, poput knjižničnih online kataloga, samo osnovne informacije o građi koju muzej posjeduje.

5. Zaključak

Nove informacijsko-komunikacijske tehnologije transformirale su sve aspekte komuniciranja kulturne baštine. Digitalno komuniciranje baštine, kao i svaki kulturno-povijesni fenomen, nije nastalo iz vakuuma. Ono je proizvod prošlih i sadašnjih promišljanja o organizaciji, pohrani i komunikaciji kulturne baštine s ciljem stvaranja i čuvanja osobnih i kolektivnih memorija i identiteta. Bitne značajke novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija u odnosu na starije medije jesu mogućnost integriranja različitih medija i sadržaja, procesiranja velikih količina informacija na sve većim brzinama te mogućnost povezivanja korisnika i baštine neovisno o prostorno-vremenskim ograničenjima.

Nove informacijsko-komunikacijske tehnologije donijele su baštinskim ustanovama i nove odgovornosti. Komuniciranje baštine u svezi je s temeljnim zadaćama baštinskih ustanova: prikupljanjem, čuvanjem, istraživanjem i dokumentiranjem građe. Baštinske ustanove ovise o računalnoj tehnologiji u svim tim segmentima djelovanja. Primjena novih tehnologija u baštinskom području otvara i prostor novim oblicima komuniciranja baštinskih ustanova s korisnicima. Nove paradigme komuniciranja potiču i nove kreativne izričaje baštinskih stručnjaka i stvaranje novih, digitalnih kulturnih dobara.

Provedeno istraživanje pokazuje kako projekti digitalizacije nisu značajnije povezali hrvatske baštinske ustanove, kako međusobno, tako ni s krajnjim korisnicima. Također, u Hrvatskoj još uvijek nije dovoljno razvijena kultura komuniciranja baštine u digitalnom obliku, kao ni kritički diskurs prema primjeni novih tehnologija u komuniciranju baštine, a niti jedno istraživanje do sada nije obuhvatilo cjelokupnu ponudu hrvatske baštinske online domene.

Važno je međunarodno rasprostiranje vlastite baštine zbog doprinosa kulturnoj raznolikosti te promociji nacionalnog, regionalnog i lokalnog kulturnog identiteta. Što se baština manje komunicira, to se čini manje važnom. Istraživanje hrvatske baštinske online domene pokazuje da hrvatski muzeji, u većini slučajeva, koncipiraju i oblikuju svoje mrežne stranice zbog vlastite promocije, ali ne i promocije baštine za koju skrbe. U odnosu na umjetničke i prirodoslovne zbirke, etnografske su zbirke posve zanemarene u online domeni, s izuzetkom Zbirke tradicionalnih afričkih umjetnina Drage Muvrina. Mrežne stranice posvećene nematerijalnoj baštini djela su kreativnih pojedinaca i udruga.

Potrebno je stimulirati digitalizaciju hrvatskoga sadržaja, bilo od nacionalnog bilo od regionalnog ili lokalnog značaja, promovirati mjesta i regije. Sa zavidnim brojem nematerijalnih kulturnih dobara na UNESCO-ovu popisu Hrvatska se smjestila u sam svjetski vrh, ali još uvijek čekamo da se to blago dostojno prezentira i na internetu.

Prilog. Hrvatska tradicijska baština na internetu[42]

1. Cesta tradicije, Udruga "Međimurske roke", Lopatinec, http://www.medjimurske-roke.hr/, 2008.
2. Etno-radionica Čehulić, Kravarsko, http://www.etno-cehulic.hr/, 2004.
3. Etno-kuća "Štefanek", Lepoglava, http://www.lepoglavskacipka-stefanek.hr/, 2010.
4. Ganga, Tomislav Matković, Imotski, http://www.ganga.hr/, 2002.

[42] Navedeni su naslov i vlasnik mrežne stranice, mrežna adresa i godina objavljivanja. Podaci o godini objavljivanja prikupljeni su u telefonskim kontaktima s vlasnicima. Svim mrežnim stranicama zadnji put je pristupljeno 14. travnja 2011.

5. Glagoljaško pučko crkveno pjevanje u Šibenskoj biskupiji, Hrvatska kulturna udruga "Pjevana baština", Zagreb, http://www.pjevanabastina.hr/, 2009.

6. Gorska vila – multimedijalna čitaonica, Udruga laniške mladeži, Lanišće (Istra), http://www.gorska-vila.com/, 2008.

7. Gromišćina zemja, Udruga "Gromišćina zemja", Čavle, http://www.gromiscina-zemja.hr/, 2005.

8. Hrvatska narodna glazbala – privatna zbirka Krešimira Galina, Zagreb, http://www.hrvatska-narodna-glazbala.com/, 2005.

9. Hrvatska tradicijska glazbala, Stjepan Večković, Zagreb, http://www.gajde.com/, 2000.

10. Istarski rječnik, Histria Croatica C.A.S.H. d.o.o., Pula, http://www.istarski-rjecnik.com/, 2007.

11. Istroromanians in Croatia, Bogdan Banu, Washington, http://www.istro-romanian.net/, 1999.

12. Izvorni hrvatski suvenir Klikić, Cernik, http://www.klikic.hr/, 2006.

13. Jela hrvatske nematerijalne kulturne baštine, Hrvatska agencija za hranu, Osijek, http://www.hah.hr/tradicionalna_jela.php, 2007.

14. Kišobrani Cerovečki, Zagreb, http://www.kisobrani-cerovecki.hr/, 2005.

15. Kuća o *batani* – Casa della batana, Rovinj, http://www.batana.org/, 2006.

16. Lepoglavska čipka, Zadruga lepoglavske čipke, Lepoglava, http://www.lepoglavska-cipka.hr/, 2010.

17. Licitar – toplo srce hrvatskoga puka, Licitar – studio za dizajn i izradu predmeta za ukras i uspomenu, Zagreb, http://www.licitar.hr/, 2009.

18. Lončarstvo Gjerek, Turčin, http://loncarstvo.hr/, 2007.

19. Lončarstvo Magdalenić, Mihovljan, http://www.stari-zanat.hr/, 2001.

20. Lončarstvo VAL, Petrinja, http://loncarstvo-val.com/, 2010.

21. Medičarsko-svjećarski obrt "Arko", Samobor, http://www.medicarna-arko.hr/, 2009.

22. Medičarstvo Oslaković, Samobor, http://www.medicarna-oslakovic.hr/, 2008.

23. Mlinarski put, Ekološka organizacija Lipa – EOL, Čakovec, http://www.eol.hr/, 2008.

24. Očuvanje vlaškog i žejanskog jezika, dr. sc. Zvjezdana Vrzić i Udruga "Tragovi", http://www.vlaski-zejanski.com/, 2010.

25. Opanci Kruh Vuk, Ivanić-Grad, http://www.opanci-obuca.com/, 2005.

26. Paška čipka, Udruga paških čipkarica "Frane Budak", Pag, http://www.paskacipka.hr/, 2009.

27. Popovićev mlin, Nadia Deljan, Delnice, http://www.popovicev-mlin.hr/, 2008.

28. Ribolovna udruga za tradicijski ribolov "Hanja", Repušnica, http://www.ru-hanja.hr/, 2009.

29. Rovinjske bitinade, Pučko otvoreno učilište Grada Rovinja i Zajednica Talijana grada Rovinja, http://www.bitinade.eu/, 2011.

30. Sinjska alka, Viteško alkarsko društvo, Sinj, http://www.alka.hr/, 2008.

31. Starogrojski paprenjok, Branka Visković, Zagreb, http://paprenjak.com/, 2010.

32. Svjećarsko-medičarski obrt "Slavica", Klenovnik, http://licitarskosrce.com/, 2007.

33. Tradicijski obrt majstora Tome, Globočec, http://www.majstor-tomo.net/, 2010.

34. Tradicijski obrt obitelji Čolakovac, Gradište, http://www.tradicijski-obrt.com/, 2007.

35. Uz gangu i bukaru, Klub Ciste Velike i prijatelja, http://uz-gangu-i-bukaru.com/, 2010.

36. Virtualni muzej tradicijske glazbe Međimurja, Lidija Bajuk, http://mtraditional.com/, 2009.

37. Zbirka tradicionalnih afričkih umjetnina Drage Muvrina, Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb, http://www.muvrin.mdc.hr/, 2010.

38. Zlatovez... slavonski znamen od davnina, Ružica Raković-Smiljanić, Osijek, http://www.zlatovez.com/, 2006.

Izvori

Adresar muzeja u Republici Hrvatskoj, http://www.mdc.hr/hr/muzeji-u-hrvatskoj/hvm-pregled-muzeja/adresar-muzeja/?prikazi=adresar (17.1.2011.)

Adresar zbirki vjerskih zajednica, http://www.mdc.hr/hr/muzeji-u-hrvatskoj/hvm-pregled-muzeja/adresar-zbirki-vjerskih-zajednica/?prikazi=adresar-c (17.1.2011.)

Baza pravnih propisa tražilice CADIAL, http://cadial.hidra.hr/ (22.1.2011.)

Culturenet – web centar hrvatske kulture, http://www.culturenet.hr/ (12.4.2011.)

Državni arhivi u Hrvatskoj, http://www.arhiv.hr/hr/drugi-arhivi/fs-ovi/arhivi-hrvatska.htm (17.1.2011.)

Hrvatska kulturna baština, http://www.kultura.hr (12.4.2011.)

Hrvatski folklor, http://www.hrvatskifolklor.net/ (22.2.2011.)

Lista zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara Ministarstva kulture RH, http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3650 (12.4.2011.)

Muzejski dokumentacijski centar, http://www.mdc.hr (12.4.2011.)

Očevidnik muzeja te muzeja, galerija i zbirki unutar ustanova i drugih pravnih osoba Ministarstva kulture RH, http://www.min-kulture.hr/default.aspx?ID=212 (8.2.2011.)

Odobreni programi Ministarstva kulture RH, http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=29 (10.2.2011.)

Portal narodnih knjižnica, http://www.knjiznica.hr/ (17.1.2011.)

Registar udruga Republike Hrvatske, http://www.appluprava.hr/RegistarUdruga/ (17.1.2011.)

Sudski registar trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj, https://sudreg.pravosudje.hr/Sudreg/index.jsp (17.1.2011.)

Šojat-Bikić, Maja. 2011. Hrvatska kulturna baština na internetu (HKBI), osobna baza podataka

Upisnik knjižnica Ministarstva kulture RH, http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=202 (17.1.2011.)

Literatura

Blagus, Željko. 2010. “Autohtona glazba i oblikovanje imidža turističke destinacije” u: Tržište, 22/1: 77-92.

Crofts, Nicholas. 2010. “Grasping the intangible : How should museums document intangible heritage?”, u: CIDOC 2010 Conference Papers, http://cidoc.meta.se/2010/full_papers/crofts.pdf (9.2.2011.)

Davis, Peter. 2005. “Places, ‘cultural touchstones’ and the ecomuseum”, u: Heritage, museums and galleries: an introductory reader. Gerard Corsane, ur. London: Routledge, str. 365-376.

Franulić, Markita. 2010. “Statistički pregled muzeja, galerija i zbirki u Republici Hrvatskoj za 2009. godinu”, http://www.mdc.hr/UserFiles/file/statistika/Statistika%20grafovi%20za%20web,%202009.pdf (29.1.2011.)

Gumbas, Karmen. 2009. “Ekomuzej čipke i čipkarstva”, u: Vjesnik, Zagreb, 18. veljače, str. 15.

Hargittai, Eszter. 2000. “Open portals or closed gates? Channeling Content on the World Wide Web”, u: Poetics: Journal of Empirical Research on Culture, the Media and the Arts, 4: 233-253.

2.02

Hermann, Guy. 1999. "Exploring Narrative: Telling Stories and Making Connections", u: Museums and the Web 1999 Conference Papers, http://www.archimuse.com/mw99/papers/hermann/hermann.html (12.2.2011.)

Hooper-Greenhill, Eilean. 1995. Museums and the Shaping of Knowledge. London: Routledge.

Kalfatovic, Martin R. 2002. Creating a Winning Online Exhibition : A Guide for Libraries, Archives, and Museums. Chicago: American Library Association.

Kalle, Martina. 2010. "Dragocjena digitalna baština", u: Vjesnik, Zagreb, 27. svibnja, str. 35.

Knjaz, Sanja. 2010. "Naš je folklor na ponos i diku", u: Zagreb.hr, 3/40, 29. lipnja, str. 12-13.

Langlais, Dominique. 2005. "Cybermuseology and Intangible Heritage", u: Intersections Conference Journal: Selected Papers from Hybrid Entities Conference, Toronto, str. 72-81.

Lipovac, Marijan. 2011. "Potvrda u Bukureštu: Rumunjska obećala da neće blokirati Hrvatsku", u: Nedjeljni vjesnik, 29. i 30. siječnja, str. 2.

Malpas, Jeff. 2008. "Cultural Heritage in the Age of New Media", u: New Heritage: New Media and Cultural Heritage. Y. E. Kalay, T. Kvan i J. Affleck, ur. London: Routledge, str. 13-26.

Manovich, Lev. 2001. The Language of New Media. Cambridge, MA: The MIT Press.

Marghescu, Georgeta. 2009. "Istro-Romanian Cultural Heritage: The Relevance of the Study of Endangered Cultures", u: WSEAS Transactions on Environment and Development, 9/5: 587-596.

Mihalić, Veljko. 2008. "Privatne zbirke darovane gradu Zagrebu i njihova uloga u kulturnom razvoju grada", u: Muzeologija, 45: 3-267.

Novosel, Maja; Španiček, Bojana. 2010. "Imamo sve predispozicije za kulturni turizam, samo se treba umrežiti", u: Međimurske novine, prilog Media, Čakovec, 25. svibnja, str. 4.

Parry, Ross. 2007. Recoding the Museum: Digital Heritage and the Technologies of Change. London: Routledge.

Radić, Igor. 2009. "Istrorumunjski na ponos Žejana i Šušnjevice". Glas Istre online, 13. srpnja, http://www.glasistre.hr/kultura/vijest/84998 (8.2.2011.)

Ratković, Dragana Lucija. 2005. "Rovinjska *batana*: uspješan projekt kulturnog turizma", u: 8. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: Mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture. Tinka Katić, ur. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, str. 311-314.

Rheingold, Harold. 1993. The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier. Reading, MA: Addison-Wesley, http://www.rheingold.com/vc/book/intro.html (8.2.2011.)

Ronchi, Alfredo M. 2009. eCulture: Cultural Content in the Digital Age. Berlin: Springer-Verlag.

Salopek, Hrvoje. 2009. "Hrvatska je zemlja s najviše kulturnih fenomena u Europi", u: Matica, 59/10, str. 6-7.

Solanilla, Laura. 2008. "The Internet as a Tool for Communicating Life Stories: a New Challenge for 'Memory Institutions'", u: International Journal of Intangible Heritage, 3: 104-116.

Špoljarić, Mirta. 2008. "Portal kao osobna iskaznica Hrvatske", u: Vjesnik, Zagreb, 5. lipnja, str. 17.

Tošić-Grlač, Sonja. 2009. "Zavičajna zbirka – identitet lokalne zajednice". Novi uvez: Glasilo Zagrebačkog knjižničarskog društva online, http://www.zkd.hr/novi_uvez_10.pdf (12.4.2011.), str. 2-3.

Trant, Jennifer. 1997. "When all You've Got's the "Real Thing": Museums and Authenticity in the Networked World", u: Qualität und Dokumentation: CIDOC Jahrestagung 1997. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, str. 22-1 – 22-18.

UNESCO. 1996. Learning: The Treasure within: Report to UNESCO of the International Commission on Education for the Twenty-first Century: Highlights. Pariz: UNESCO.

UNESCO. 2003. "Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage", http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf (9.2.2011.)

Walsh, Peter. 2010. "The Web and the Unassailable Voice", u: Museums in a Digital Age. Ross Parry, ur. London: Routledge, str. 229-236.

Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. 2005. http://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/327387.html (14.4.2011.)